

УДК 378.064.2

АКАДЕМІЧНИЙ УЧИТЕЛЬ У ПОГЛЯДАХ СТУДЕНТІВ

Малгожата Сусьвілло

Вармінсько-Мазурський університет в Ольштині
вул. Гловацького, 17, 10-447 Ольштин, Польща
e-mail: psus@moskit.uwm.edu.pl

Описано портрет викладача у поглядах студентів. На підставі проведеного дослідження створено бажаний (нормативний) та дійсний образи академічного вчителя.

Ключові слова: викладач, принципіві категорії, морально-етичні категорії.

Останніми роками у Польщі з'явилося чимало праць про вчителя, його особистість, компетенції тощо. Проте бракує досліджень про викладача. Академічну дидактику розглядають як зайвий продукт наукової діяльності. Оцінка викладачів головно пов'язана з науковим розвитком і не відображає дійсного рівня якості дидактики, зокрема, роботи академічних учителів. "Пізнавальна домінація функції викладача засвідчує, що рідко звертаємось до академічних кадрів як важливого джерела умов якості формування вчителів, а як наслідок і загальної освіти" [3]. Немає також для адептів академічного мистецтва обов'язкових форм удосконалення, які ввели б у специфіку дидактики у вищих навчальних закладах.

Ставили за мету створити бажаний і дійсний образи викладача з погляду студентів напрямку педагогіка ранньої зінтегрованої освіти, котрі готуються до роботи в садках і ранніх класах початкової школи.

Головним критерієм добору опитуваної групи було проходження 30-годинного курсу "Інтерперсональна комунікація в класі" у Вармінсько-Мазурському університеті в Ольштині. Студенти заповнювали анонімну анкету, що містила такі запитання:

1. "Які Твої очікування щодо викладача?"
2. Опиши поведінку викладача (безіменно), який, на Твою думку, найбільше відповідає Твоїм очікуванням.
3. Опиши поведінку викладача (безіменно), який, на Твій погляд, є найгіршим."

Опитування проводили після складання заліків і виставлення у залікових книжках, що мало усунути які-небудь побоювання, пов'язані з оцінкою. Студентів повідомляли про дослідницький характер анкетування.

Під час занять з комунікації студенти вчилися розрізняти зміст від зв'язків у комунікаційному процесі, на інших заняттях здобували знання

предмета і знання професії (причинне знання про те, що є наслідком навчання). Також на заняттях з комунікації студенти набували професійних умінь.

Ми зосереджували увагу на таких головних аспектах: принциповому та морально-етичному.

Принциповий аспект – це дуже широка категорія, що охоплює риси, знання і уміння, які різні автори розглядають як складові особистості вчителя. Наприклад, наявні елементи моделі вчителя-інтелектуаліста Й. Рутков'як і наближеної до неї моделі Г. Квятковської, сильної професійності Д. Голембняк. Наша модель охоплює інтелектуальні, психолого-педагогічні, предметові та етичні компетенції. До інтелектуальних компетенцій належать виокремлені Г. Квятковською, зокрема, потреба конструювання змін у собі, рефлексія та критичне думання, автономне прийняття рішень і відповідальність за них, широкий запас понять тощо. Також компетенції, характерні для учителів-новаторів, вирізняє Р. Шульцом: відвертість, еластичне думання, вільне думання, уміння спостерігати гармонію та порядок; а також риси, виокремлені Й. Козелецьким: інтелектуальна свобода, критицизм і здібності. Сюди належить також рефлексійність, про що зазначають багато авторів. Інші інтелектуальні складові – це загальне, предметне та професійне знання. Психолого-педагогічні компетенції, на нашу думку, охоплюють інтерпретаційно-комунікаційні компетенції, організаторські здібності, творчі та інформатично-медіальні компетенції. Інтерпретаційно-комунікаційні компетенції охоплюють знання і здібності, пов'язані з міжлюдським спілкуванням, вміння налагоджувати взаємини зі студентами, використання невербальних засобів спілкування, коректність, чіткість та естетику мовних поведінок. До складових організаторських компетенції, за М. Черепаняк-Вальчак, належить діяльність учителя, пов'язана з проектуванням, підготовкою, реалізацією та оцінюванням діяльності учасників освітнього процесу, а також роль і спосіб використання окремих елементів простору. Творчі компетенції пов'язані з новаторством та пророзвитковою ефективністю діяльності. Вони є результатом творчої постави і творчого розуму вчителя та його участі у творчій діяльності. Інформатично-медіальні компетенції набувають дедалі більшого значення у чимраз більш технологізованому світі, за яким викладач також повинен встигати. Враховується тут передусім вміння користуватися комп'ютером, Інтернетом, знання іноземних мов тощо.

Морально-етичний аспект викладача охоплює обов'язки щодо студентів, відносно себе та професії, щодо інших учителів, а також середовища, їх сформулювали А. Молешак, А. Тхожевський та В. Волошин

[4], головню щодо вчителів різних шкіл (проте багато з них стосується також викладачів).

Обов'язки щодо студентів: вияви доброзичливості, нав'язування добрих стосунків з кожним студентом та зрозуміння його психічного стану, вияви пошани до нього, розглядання його як суб'єкта, увага до його інтелектуального та морального розвитку, справедливність, основою якої є ті ж критерії оцінення студентів, уміння зберігати таємницю в ролі радника та провідника в тих ділянках життя, в яких студент має труднощі й клопоти, гуманність щодо студента, відповідальність за підготовку до виконання майбутніх суспільних ролей.

Обов'язки відносно себе (тобто обов'язки викладача) та професії: користування наданою владою лише згідно із законами та визначеними правилами, надання переваги потребам інших, а не своїм, поведінка, що зміцнює авторитет, безперервне вдосконалення у пошуках прогресу, додержання правил, яких навчаемо студентів, знання мети та вартості своєї діяльності, турбота про особисту та професійну гідність, ототожнювання з професійними обов'язками, ініціатива та відповідальність у роботі, свідомість мети та вартості цієї роботи.

Під час анкетування досліджували поведінку найкращого та найгіршого вчителя, якого студенти зустріли під час навчання. Зауважимо, в описі учителя нормативного принципний аспект з'являється 198 разів, що дає середнє 3,35 на одного студента; 5% студентів не враховують тих рис зовсім, а 20% зазначають лише одну рису. Більше категорій у принципному аспекті виділяють студенти II рівня (магістерського навчання). Немає у цій групі людей, котрі не зазначають рис принципних, лиш чотири особи виділяють одну рису, що порівняно зі студентами професійного навчання дає дещо кращий результат.

Якщо йдеться про морально-етичний аспект у бажаному образі, то у загальному 208 показників цієї категорії (середнє 3,52 на одного студента в групі); 8,5% не зазначили жодної риси, а 10% виділили по одній з них. Проте помітні тут деякі відмінності між окремими групами студентів. Студенти ліцензійного (бакалаврського) навчання зазначали середньо по чотири риси морально-етичні, а магістерського навчання – по три.

Зразок опису бажаного вчителя.

Приклад 1. Студент (ка) магістерського навчання. *“Викладач повинен актуалізувати свої знання, а не ґрунтуватися на знаннях, здобутих “х” років тому. Крім супроводжування самої теорії, йому слід збагачувати предмет практикою; вимоги, які ставить студентам повинні, бути адекватні до опрацьованого матеріалу.*

Викладач повинен бути прикладом для студентів, також у значенні особистої гідності.

Викладач повинен своєю особистістю заохочувати до того, щоб збагачувати знання в межах предмета, якого навчає. Спосіб передавання знань повинен бути цікавий, а не одноманітний.”

Приклад 2. Студент (ка) ліцензійного навчання. *“Вважаю, що такий вчитель повинен бути асертивним, знати вартість так свою, як і студента. Бути йому прихильним, та не робити проблем лише тому, щоб показати свою вищість. Такий вчитель повинен знати таємниці невербального спілкування та правильно їх використовувати. Повинен також створювати зв'язок партнерства та дружби шляхом втручання та дигресії під час лекції. Сподіваюсь також, що такий вчитель буде ставитись до кожного зі студентів індивідуально, хоч я свідомий, що це не проста справа. Проте факт, що викладач пам'ятає хоч ім'я, полегшує розмову, спілкування, викликає симпатію. Вчитель повинен звертатись до студента привітно та щиро, не повинен блокувати налагодження зв'язків через образ, нещирість, непривітні вирази.”*

Студенти магістерського навчання в описі академічного вчителя не обминають морально-етичного аспекту, проте більше зосереджують увагу на принциповому аспекті. Однак студенти професійного навчання надають перевагу описові у морально-етичному аспекті, у принциповому акцентують на компетенціях спілкування.

Беручи до уваги найкращого вчителя, студенти назвали 179 разів риси характеру для принципового аспекту; середньо кожен зі студентів згадував три риси; 5% опитуваних не зазначали жодної риси, пов'язаної, наприклад, зі знанням; а 8,5% виділили одну рису. Якщо брати до уваги морально-етичний аспект, в описі найкращого вчителя студенти використали загалом 157 рис, тобто середньо 2,66% на особу. Близько 10% студентів вважали, що ті риси характеру були несуттєвими, а на думку 13,6% вони були незначними. Студенти-“магістранти” вжили до опису середньо 2,5 раза риси морально-етичні, а студенти-“ліцензіати” – 3 рази. Приклади опису найкращого академічного вчителя.

Приклад 3. Студент (ка) магістерського навчання. *“Такі очікування, як вищезазначені [опис вчителя нормативного. – М. С.] здійснює лише частина вчителів нашого вищого навчального закладу, але бувають винятки. Такий вчитель завжди відвертий на наші задуми та пропозиції, які стосуються організації занять. Заняття – це головно форма практичного. На тих заняттях здебільшого ми ведемо обговорення. На лекціях також бувають форми діалогів, дискусії. Я особисто ніколи не відчувала великої дистанції щодо цього вчителя, завжди був радий надати допомогу, і багато можемо йому завдячувати.”*

Приклад 4. Студент (ка) ліцензійного навчання. *“У нашому вищому навчальному закладі працює декількох учителів, поведінка яких відповідає*

моїм очікуванням. Є така особа, яка заслуговує на звання досконалого викладача. Ніколи не трапилось їй відмовити у допомозі, коли я просила, щоб мені щось з'ясувала. Є завжди пунктуальна (однаково як йдеться про заняття, так і консультації). Крім цього, дуже привітно ставиться до студентів, є відкрита, мила, але також вимоглива, що повинно розглядатись як козир."

Як видно, студенти магістерського навчання, описуючи найкращого вчителя, головну увагу зосереджували на його вартості в принциповому аспекті. Найважливішим для них були знання та спосіб їх передавання, а також надихання студентів до роботи. Ліцензійні студенти також описували ці вартості, але під час вибору найкращого викладача керувалися головню його "допоміжністю" та відвертим ставленням до студентів.

Опис учителя в очах студентів, який найменше відповідав їх очікуванням, чи навіть найгіршого, не є приємною справою. Як у кожній професії, серед викладачів трапляються поодинокі особи, які ставляться до своєї роботи несолідно і трактують студентів дуже предметно і без пошани. Беручи до уваги використані критерії оцінення, образ охоплює в описі 149 принципових рис, що дає середньо 2,5 на особу. Жодного разу 12% студентів не виділили ці риси, 13,6% називали лише по одній принциповій рисі, а решта зазначили дві й більше рис. Подібно до вищезазначених описів дещо частіше на принципові риси звертали увагу студенти-"магістранти" (середньо близько трьох рис), як "ліцензійні" студенти (середньо дві риси).

Категорії, віднесені до морального аспекту, загалом вирізняли 133 рази, тобто дещо більше, ніж дві на одну особу. Проте аж 20% опитуваних не звернули уваги на цей аспект, а 17% зазначили про це лише один раз. В описі найгіршого вчителя студенти магістерського навчання частіше звертали увагу на ці риси – середньо три, а студенти ліцензійного навчання – середньо один.

Екземпліфікація описів найгіршого викладача.

Приклад 5. Студент (ка) магістерського навчання. *"На жаль, зустріла я у вищому навчальному закладі вчителя, заняття якого були жахливі. Ця особа вирізнялася рутиною, консерватизмом, трафаретністю, дуже вбогою мовою, надто слабким знанням проблематики предмета, нудотою, обмеженістю та браком відвертості до студента."*

Приклад 6. Студент (ка) ліцензійного навчання. *"Це особа, яка поводить себе так, наче б то була від усіх кращою. До студента ставиться так, якби було це "конечне зло". У час кризи перешкоджає вирішити деякі справи. Втішається невдачами студента. Не є підготована до занять, приносить ксерокопії, роздає їх та читає їхній зміст, вимагає від студента більше, чим сама спроможна. Опитує матеріал, який був неопрацьований."*

В описах студентів найгіршого вчителя важливе значення надається двом аспектам: принциповому та морально-етичному. Проте частина студентів надає більше значення знанням викладача та способу їх передавання. Інші пишуть дуже емоційно про погане до них ставлення та приниження. Певним здивуванням є зміна пропорцій в описі студентів окремих груп. Студенти магістерського навчання частіше, ніж у попередніх описах, звертали увагу на морально-етичний аспект у поведінці вчителя.

На підставі невеликої кількості опитуваних важко створити образ викладача – нормативного і дійсного.

Якого ж викладача очікують студенти? Вчителя принципів компетенцій на високому рівні; підкреслюють вартість праці у формі практичних, у групі чи дискусії. Ці очікування збігаються з результатами досліджень, які провела Б. Сітарська [8]. В них з'ясовано, що студенти також беруть до уваги організації форм праці на заняттях. Подібно, як у наших дослідженнях, студенти очікують таких форм, які дають їм більше свободи і самостійності, а також демократичного стилю передавання знань; важливого значення надають груповій формі роботи. Опитувані студенти високо цінують вчителя, котрий є ерудитом, організатором та водночас демократом, який ставиться до них так, як до дорослих партнерів, а не як до "дітей із садочка". Очікують також поваги до себе та своїх поглядів.

З ким в насправді зустрічаються студенти?

Важливого значення студенти надають принциповому аспекту, особливо використанню знань з предмета та чіткому ставленню вимог. Цінують тих учителів, які є оригінальні та вирізняються новими задумами. Зазначаючи про найкращих і найгірших учителів, студенти часто описують їхнє ставлення до себе.

Тематика, пов'язана з особою викладача, у дослідженнях ще не вичерпалася. На нашу думку, варто порушити питання, чи лише студенти знають, яким повинен бути викладач? Може, варто було б розпитати про це самих учителів? Це, очевидно, пропозиція для майбутніх пошуків.

1. *Sitarska B.* Percepcja zadań dydaktycznych przez studentów i nauczycieli akademickich (na przykładzie zajęć z przedmiotów pedagogiczno-psychologicznych). Siedlce, 1998.

2. *Suświllo M.* Psychopedagogiczne uwarunkowania wczesnej edukacji muzycznej. Olsztyn, 2001.

3. *Szempruch J.* Pedagogiczne kształcenie nauczycieli wobec reformy edukacji w Polsce. Rzeszów, 2000.

ACADEMIC TEACHER IN THE STUDENT'S VIEW**Malhozhata Sus'villo**

*Varmins'ko-Mazurs'ky University of Ol'shtyn
Hlovats'ky Str., 17, 10-447 Ol'shtyn, Poland
e-mail: psus@moskit.uwm.edu.pl*

This paper presents the portrait of an academic faculty in students' vision. The performed survey allowed to frame the normative (desired) and real types of an academic higher school faculty.

Key words: higher school faculty, fundamental concepts, moral and ethical concepts.

Стаття надійшла до редколегії 24.03.2004
Прийнята до друку 30.11.2004